

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARINING ESTETIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH (RUS TILINI O'QITISH MATERIALI ASOSIDA)

Do'stova Dildora Sobirjonovna

Buxoro davlat pedagogika instituti o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23350814>

Annotatsiya. Rus tilini o'qitish jarayonida badiiy matnlar, tasviriy san'at namunalari, xalq amaliy san'ati, poetik materiallar va madaniy-estetik mazmundagi topshiriqlardan foydalanish talabalarning estetik munosabati va kasbiy-pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslandi. Maqolada bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining estetik madaniyatini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari rus tilini o'qitish materiali asosida tadqiq etiladi.

Tayanch so'zlar: estetik madaniyat, estetik tarbiya, pedagogik ta'lim, rus tili ta'limi, badiiy matn, estetik did, estetik tafakkur, badiiy faoliyat

ФОРМИРОВАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ)

Аннотация. В исследовании обосновывается, как использование художественных текстов, произведений изобразительного и народного прикладного искусства, поэтических материалов, а также заданий культурно-эстетической направленности в процессе обучения русскому языку способствует формированию у студентов эстетического отношения к действительности и профессионально-педагогических компетенций. В статье рассматриваются педагогические возможности формирования эстетической культуры будущих учителей начальных классов средствами учебного материала по русскому языку.

Ключевые слова: эстетическая культура, эстетическое воспитание, педагогическое образование, обучение русскому языку, художественный текст, эстетический вкус, эстетическое мышление, художественная деятельность.

FORMING THE AESTHETIC CULTURE OF FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS (BASED ON RUSSIAN LANGUAGE TEACHING MATERIALS)

Abstract. The study substantiates how the use of literary texts, examples of visual arts, folk applied arts, poetic materials, and tasks with cultural-aesthetic content during Russian language instruction fosters the development of students' aesthetic attitudes and professional-pedagogical competencies. The article examines the pedagogical possibilities for shaping the aesthetic culture of future primary education teachers through the medium of Russian language teaching materials.

Keywords: aesthetic culture, aesthetic education, pedagogical education, Russian language education, literary text, aesthetic taste, aesthetic thinking, artistic activity.

Bugungi kunda oliy pedagogik ta'lim oldida turgan muhim vazifalardan biri nafaqat chuqur kasbiy bilim va metodik kompetensiyaga ega, balki yuksak estetik did, badiiy tafakkur, madaniy dunyoqarash va ijodiy yondashuvni o'zida mujassam etgan bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashdan iborat. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi shaxsining estetik madaniyati muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quvchilarning dastlabki dunyoqarashi, go'zallikni anglash, badiiy obrazlarni idrok etish, tabiat va san'atga munosabatini shakllantirishda bevosita ta'sir ko'rsatuvchi pedagog hisoblanadi.

Estetik madaniyat shaxsning go'zallikni idrok etishi, estetik qadriyatlarni anglay olishi, ularni baholashi va amaliy faoliyatida namoyon eta olishini ifodalovchi murakkab sifatdir.

Pedagog uchun mazkur sifat kasbiy kompetentlikning muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning nutqi, muloqot madaniyati, darsni tashkil etishi, o'quv materiallarini tanlashi, o'quvchilarning ijodiy faoliyatini yo'naltirishi hamda ta'lim muhitini estetik jihatdan tashkil etishida namoyon bo'ladi.

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining estetik madaniyatini shakllantirishda fanlararo integratsiya alohida imkoniyatlarga ega. Xususan, rus tilini o'qitish jarayoni faqat lingvistik bilim va nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish bilan cheklanmay, badiiy-estetik mazmundagi materiallardan foydalanish orqali talabalarning estetik idroki va madaniy dunyoqarashini rivojlantirish vositasiga aylanishi mumkin. Tadqiqotlarda rus tili mashg'ulotlarida rassomlik, adabiyot, musiqa va teatr kabi san'at turlaridan foydalanish talabalarning estetik didini rivojlantirishga xizmat qilishi ko'rsatilgan.

O'zbekistondagi pedagogik ta'lim amaliyotida ham rus tilini o'qitishda tasviriy san'at vositalaridan foydalanishning estetik-tarbiyaviy imkoniyatlariga e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, xalq dekorativ-amaliy san'ati namunalaridan foydalanish bo'lajak o'qituvchilarning estetik tarbiyasi va badiiy-madaniy tayyorgarligini boyituvchi vosita sifatida qaraladi.

Estetik tarbiya va estetik madaniyat masalalari pedagogika, falsafa, psixologiya va san'atshunoslik fanlari kesishmasida shakllangan ko'p qirrali ilmiy yo'nalishlardan biridir. Estetik tarbiyaning nazariy asoslarini o'rganishda B.T. Lixachyovning tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega bo'lib, olim estetik tarbiyani shaxsning go'zallikni anglash, his qilish, baholash va yaratishga bo'lgan qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bog'laydi. Lixachyovning "Теория эстетического воспитания школьников" asari estetik tarbiyaning mazmuni va pedagogik imkoniyatlarini yorituvchi muhim manbalardan biri hisoblanadi.

Pedagogik ta'lim nuqtayi nazaridan estetik madaniyat bo'lajak o'qituvchining umumiy madaniy va kasbiy tayyorgarligining tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Zamonaviy tadqiqotlarda bo'lajak pedagoglarda estetik idrok, ijodiy tafakkur, estetik did va badiiy faoliyatni rivojlantirishning ahamiyati ta'kidlanmoqda. Xususan, bo'lajak o'qituvchilarning estetik tarbiyasini rivojlantirishda kasbiy madaniyat va zamonaviy ta'lim muhitining o'rni ham alohida tadqiq etilmoqda.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining estetik madaniyatini shakllantirishda tasviriy san'atning imkoniyatlari ham muhimdir. Tadqiqotlarda tasviriy san'at talabalarning ijodiy tasavvuri, estetik hissiyoti, badiiy tafakkuri va ko'rish xotirasini rivojlantirish vositasi sifatida baholanadi.

Rus tili ta'limi bilan estetik tarbiyaning integratsiyasi masalasida ham muayyan ilmiy tajriba mavjud. Xususan, rus tilini o'qitishda tasviriy san'atdan foydalanish talabalarning estetik savodxonligi va estetik hukm chiqarish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qilishi ko'rsatilgan.

Bunday yondashuv til materialini san'at va milliy-madaniy qadriyatlar bilan bog'lash imkonini beradi. Shuningdek, rus tili bo'yicha bo'lajak o'qituvchilarning maktab o'quvchilarini estetik tarbiyalashga tayyorgarligini diagnostika qilishga bag'ishlangan tadqiqotlarda tayyorgarlikning shaxsiy, kognitiv va faoliyat komponentlari ajratilgan. Ushbu yondashuv bo'lajak o'qituvchining estetik madaniyatini baholashda ham muhim metodologik asos bo'lishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, estetik tarbiya, san'at pedagogikasi va bo'lajak o'qituvchilarning estetik kompetensiyasi masalalari alohida yo'nalishlarda yetarlicha o'rganilgan bo'lsa-da, aynan bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining estetik madaniyatini rus tilini o'qitish materiallari asosida shakllantirish masalasi kompleks metodik yondashuvni talab etadi.

Shu jihat mazkur tadqiqotning ilmiy-amaliy yo'nalishini belgilaydi.

Rus tilini o'qitish materiallari bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining estetik madaniyatini shakllantirish uchun keng pedagogik imkoniyatlarga ega. Xususan, badiiy matnlar, she'riy parchalar, tasviriy san'at namunalari, xalq amaliy san'ati, tabiat tasvirlari, rus va o'zbek madaniyatiga oid materiallar hamda ijodiy topshiriqlardan kompleks foydalanish talabalarning estetik idrokini faollashtiradi.

Bo'lajak o'qituvchilarning estetik madaniyatini quyidagi tarkibiy komponentlar asosida shakllantirish maqsadga muvofiq:

1. **Motivatsion-qadriyatli komponent** – go'zallik, san'at, madaniyat va estetik qadriyatlarga qiziqish hamda ijobiy munosabatning shakllanganligi.

2. **Kognitiv komponent** – estetik tushunchalar, san'at turlari, badiiy obraz, estetik qadriyatlar va madaniy hodisalar haqidagi bilimlarning mavjudligi.

3. **Emotsional-idrokiy komponent** – badiiy asar va estetik hodisalarni his qilish, idrok etish, ularga emotsional munosabat bildirish qobiliyati.

4. **Faoliyatli-ijodiy komponent** – estetik mazmundagi topshiriqlarni bajarish, ijodiy fikrlash, badiiy obraz yaratish va o'z estetik qarashlarini amaliy faoliyatda ifodalash qobiliyati.

5. **Refleksiv-baholovchi komponent** – san'at asarlari, badiiy matnlar va estetik hodisalarni mustaqil tahlil qilish, baholash va o'z estetik qarashlarini asoslash qobiliyati.

Rus tili mashg'ulotlarida mazkur komponentlarni rivojlantirish uchun "badiiy matnni estetik tahlil qilish", "rasm asosida tasviriy matn yaratish", "badiiy obrazni tavsiflash", "san'at asariga estetik baho berish", "matn va rasm o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash", "milliy san'at namunalarini tavsiflash" kabi topshiriqlardan foydalanish samarali metodik vosita sifatida belgilandi.

Shuningdek, ta'lim berish jarayonida fanlararo integratsiya estetik madaniyatni shakllantirishning muhim sharti ekanligi aniqlandi. Rus tili, adabiyot, tasviriy san'at, musiqa, tarix va madaniyatga oid materiallarni o'zaro bog'lash talabning badiiy-estetik dunyoqarashini yaxlit shakllantirish imkonini beradi.

Tasviriy san'at va rus tili o'rtasidagi fanlararo aloqadorlik bunda alohida ahamiyatga ega.

Masalan, rassomlik asari asosida tasviriy matn tuzish talabning lug'at boyligini kengaytirish bilan birga, rang, kompozitsiya, obraz, kayfiyat va go'zallik kabi estetik tushunchalarni anglashga yordam beradi. Badiiy matn asosida rasm tanlash yoki rasm mazmuniga mos matn yaratish esa talabning obrazli va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi.

Mazkur yondashuv bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun ikki tomonlama ahamiyatga ega. Bir tomondan, talaba o'zining estetik madaniyatini rivojlantiradi; ikkinchi tomondan, kelajakdagi pedagogik faoliyatida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining estetik tarbiyasini tashkil etish bo'yicha amaliy tajribaga ega bo'ladi.

Alohida ta'kidlash kerakki, estetik madaniyatni shakllantirishda faqat san'at namunalarini namoyish etish yetarli emas.

Muhimi, talaba mazkur san'at namunasi bilan faol muloqotga kirishishi, uni tahlil qilishi, shaxsiy estetik munosabatini bildirishi va ijodiy faoliyat orqali o'z qarashlarini ifodalashi lozim.

Demak, reproduktiv topshiriqlardan ko'ra muammoli, ijodiy, interaktiv va refleksiv topshiriqlarning ulushini oshirish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, rus tili ta'limi materiallari asosida tashkil etilgan integrativ yondashuv bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining estetik madaniyatini shakllantirish uchun samarali pedagogik imkoniyat yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Muller-Skau, M., & Lindstøl, F. (2022). Arts-based teaching and learning in teacher education: "Crystallising" student teachers' learning outcomes through a systematic literature review. *Teaching and Teacher Education*, 109, 103545
2. Khalilova, Sh. T., & Fayziyeva, M. K. (2021). Formation of aesthetic culture of future teacher of the foreign language. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(3), 49–52.
3. Jumatova, L. T. (2025). The content and essence of educating future teachers' aesthetic sense. *International Journal of Pedagogics*, 5(4), 17–19.
4. Nasritdinova, M. N. (2025). Art-pedagogical technologies as a resource for developing aesthetic and creative competence in the digital age. *International Journal of Pedagogics*, 5(6), 124–127.
5. Radjapova, F. (2026). Didactic interpretation of the concept of pedagogical culture and its importance in the professional training of future English teachers. *O'zMU Xabarлари*, 1(1.3), 157–159.
6. Yusubova, M. A. (2026). Estetik tafakkur fenomenining pedagogik mohiyati va tasviriy san'at ta'limidagi o'rni. *Yangi Renessansda Ilm-Fan Taraqqiyoti*.
7. Suvanova, D. K., Narzieva, N. N., & Sultanova, O. R. (2024). Factors influencing the formation of aesthetic culture in youth. *PEDAGOGS International Research Journal*, 53(2), 37–44